

**EXOTICUL CITADIN ȘI CULTURAL ITALIAN ÎN
LITERATURA ROMÂNĂ MEMORIALISTICĂ A SECOLULUI AL
XIX-LEA. JURNALUL DE CĂLĂTORIE ÎN ITALIA AL LUI V.
ALECSANDRI**

Razvan Staicu
razvanstaicu24@yahoo.com

Abstract: *This article aims at offering an argumentation for a direction of research pertaining to a larger study frame, defined at the intersection of two cultural areas, the Romanian and the Italian ones, during the 19th century: the object of analysis is represented by Italy's status as a historical, geographical and cultural space in the broader horizon of Romanian men of letters of the epoch, with a focus on the writer V. Alecsandri. Looking into his posthumous Travel Journal... as a case study, we shall attempt an argumentation for the presence of Italian exoticism.*

Keywords: *romantic, classic, Italy, travel literature, memoirs, exoticism, otherness, idyll*

Articolul de față își propune să argumenteze o direcție de studiu într-un cadru de cercetare mai amplu, al literaturii române de călătorie din secolul al XIX-lea, sub influența contactului cu spațiul Italiei. În același timp, dorim să schițăm aici un “exercițiu de identificare” a unui episod (definit prin titlu: o scriere aparținând prozei lui V. Alecsandri) din parcursul temei exotismului italian în literatura română – cu precădere, cea memorialistică – a secolului al XIX-lea. Demersul ne apropie de tema cadrului lărgit pe care l-am enunțat mai sus: această cercetare are intenția de a identifica și de a aborda un corpus de texte aparținând unor autori de referință sau minori ai literaturii române de la începutul secolului al XIX-lea, trecând prin preromantism, romantismul pașoptist și perioada imediat post-pașoptistă, continuând apoi cu momentul afirmării literare a “marilor clasici” români din a doua parte a secolului, până către finalul acestuia și începutul celui următor. Obiectul analizei, care stabilește elementul comun al textelor ce urmează a fi luate în discuție în etapele ulterioare ale cercetării, este reprezentat de tema prezenței Italiei, ca spațiu istoric, geografic și cultural, în orizontul de interes al oamenilor de litere români, precum și de aspectele variate sub care această temă este tratată – de la un autor la altul, de la o operă la alta și uneori chiar în interiorul aceleiași opere – de către scriitorii epocii.

Contactul intelectualilor români cu spațiul cultural, istoric și artistic al Italiei este, în mod evident, factorul determinant al apariției

temei “italiene” în scrierile literare ale vremii. Este vorba de o epocă în care deschiderea intelectualității noastre se produce larg și ferm către Occident. Spiritul public românesc primește cu mare apetență modelul nu numai ideologic și cultural, ci și monden al marilor capitale europene. Între acestea, într-o societate care tindea să-și asume încet dar sigur francofonia, este evident că Parisul reprezenta punctul de maxim interes al unei sfere sociale avide de emancipare, de la tinerii dornici de a pleca la studii pe tărâmurile seducătoare ale Occidentului și până la o întregă clasă care adoptă rapid și “întru totul manierele și moravurile franțuzești”¹.

Imediat după capitala Franței, alte “destinații” europene apar treptat și oarecum timid ca o concurență și o alternativă pentru prim-planul interesului public românesc. În această stare de fapt, Italia nu este în niciun caz un spațiu occidental de neglijat, fie chiar și pentru spiritul patriotic și naționalist al epocii, care nu putea da uitării descendența noastră istorică din Imperiul roman.

Este incontestabilă atracția oamenilor de cultură din Principatele române și din Ardeal față de cultura și istoria Romei, față de literatura și artele Italiei. Lecturile istorice ori studiul filologic dedicat reprezintă un canal important prin care elementul italian pătrunde ca temă semnificativă în literatura noastră. Totuși, tema nu s-ar fi putut impune cu aceeași relevanță numai urmând parcursul acesta al contactului indirect cu țara leagănului latinității. Factorul decisiv al apariției și al fixării temei “italiene” în scrierile literare românești ale epocii îndrăznim să-l considerăm a fi contactul direct cu spațiul geografic, social, cultural ori etnografic al Peninsulei. Acest spațiu ajunge să fie cunoscut în mod nemijlocit și cu o frecvență tot mai mare de către intelectualii români. Între aceștia, relevant pentru tema noastră este profilul cărturarului călător care, fascinat de locurile și oamenii pe care îi întâlnește departe de meleagurile țării sale, înțelege să-și exprime atât trăirile subiective, cât și observațiile obiective în scris, fie prin jurnal sau note de călătorie pe meleagurile Italiei, fie prin corespondența purtată cu prietenii, rudele, iubiții ori iubitele sau alți apropiați rămași în țară. Astfel, scrierile memorialistice de călătorie capătă o importanță hotărâtoare în definirea temei italiene, în general, dar mai ales a unui anume aspect al său, reprezentat de exotismul italian în literatura română.

Motivația călătoriei nu este deloc un simplu pretext lipsit de importanță în stabilirea caracteristicilor temei pe care o tratăm. Călătorii

¹ Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, trad. din limba franceză de Aurelia Dumitrașcu, ed. a III-a integrală și revăzută, Institutul Cultural Român, București, 2006, p.155

din țările românești se îndreaptă către Italia uneori pentru studii, alteleori în misiuni diplomatice, dar și mânați de trăiri intime și de idealuri personale profunde, cum ar fi iubirea, dorința de evadare sau nevoia de libertate. În funcție de multitudinea de scopuri, care la rândul ei ajunge să determine o multitudine a perspectivelor, tema Italiei (în toate fațetele sale: culturală, politică, mondenă ori exotica) transpare din scrisul acestor “călători” în forme uneori de-a dreptul surprinzătoare, purtătoare de valoare documentară, dar și de valoare estetică.

La o simplă enumerare a câtorva dintre scriitorii-călători, putem constata ușor varietatea stilurilor scriiturii, dar și a perspectivei de abordare a temei “italiene”: Gheorghe Asachi, cu jurnalul său de călătorie în Italia (*Extract din călătoria unui moldovan la Roma, din anul 1807-1812*); Dinicu Golescu, autorul scrierii *Însemnare a călătoriei mele, Constandin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826*, tipărită la Buda în 1826; Nicolae Filimon, cu *Excursiuni în Germania meridională*, scriere prilejuită de o călătorie în apusul Europei; V. Alecsandri, autor al postumului [*Jurnal de călătorie în Italia*]; Ion Codru Drăgușanu, în *Peregrinul transilvan*; intelectualii ardeleni precum Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian, Iosif Hodoș, dar și alte personalități ale culturii române, precum Nicolae Bălcescu ori Elena Ghica (Dora d’Istria, după pseudonimul său literar), care își încheie viața chiar pe pământ italian, primul la Palermo, cealaltă la Florența. Chiar dacă nu sunt autori ai unor jurnale de călătorie propriu-zise, corespondența lor (ca și cea a tuturor celorlalți scriitori deja amintiți) ne ajută astăzi să completăm impresiile călătorilor români care definesc percepția acestora asupra străinătății italiene din secolul al XIX-lea. În această succesiune a autorilor interesați de spațiul Italiei, nu putem să nu-l includem pe Mihai Eminescu. El cunoaște lumea italiană din perspectiva călătorului interesat de comorile de cultură ale trecutului, dar se lasă și fascinat de farmecul Veneției, pe care sensibilitatea romantică a poetului o transformă într-un simbol al trecerii ireparabile a vremii, în timp ce strălucirea de demult a Romei devine un simbol stins al unui “memento mori”.

Referindu-ne la cadrul mai amplu al proiectului nostru de cercetare, acesta își propune o abordare analitică tematică a corpusului de texte, căutând să evidențieze în interiorul lor formele asumate de tema spațiului italian. Între aceste forme, printre altele, apar relevante tocmai elementele care definesc exotismul. Alegerea spațiului italian pentru a ilustra caracteristica exotismului (evident, aplicabilă și altor spații cultural-geografice) este în ultimă instanță un “studiu de caz”, în contextul mai larg al contactului mediului intelectual românesc cu Occidentul european, pe fundalul modernității secolului al XIX-lea.

Pornim de la premisa că, în contextul epocii discutate, în absența facilităților contemporane de comunicare și de deplasare, nu este exagerată folosirea, aici, a termenului “exotic” atribuit unei “străinătăți” cum ar fi cea a Italiei (aparent, astăzi, mult mai familiară nouă). Spațiul italian, poate mai mult decât oricare altul european, a constituit subiect de reverie și idealizare în mentalul colectiv românesc (nu doar al secolului la care ne referim), datorită unui complex de determinări istorice, culturale și geografice, asupra căruia nu vom insista în acest loc. De aceea, putem spune că percepția călătorului român din sec. al XIX-lea față de meleagurile italiene, așa cum ne rezultă ea în special din literatura memorialistică de călătorie a vremii, este în general cea a unui țărâm exotic, fascinant, generos și primitiv, uneori de-a dreptul protectiv.

Sigur că exotismul este în sine un rezultat al percepției unui observator. El nu există la modul obiectiv, în afara unei perspective subiective. Plecând de la această observație, ne rezultă firească asocierea exotismului cu conceptul mai nou – impus de domeniul studiilor culturale – dar și mai cuprinzător, al “alterității”. Poziționarea observatorului (autorul-călător) față de obiectul observației (întreaga configurație a spațiului în care călătorul se mișcă) este aceea a subiectului față de “Celălalt”, aducând astfel în prim-plan problematica alterității. Aici, ne sunt utile ca instrumente de analiză teoriile asupra alterității ale unor autori precum Edward W. Said și Maria Todorova, față de care ne situăm însă cu o anumită distanță critică. Teoretizând “orientalismul”, Edward W. Said considera Orientul “concurentul cultural” al Europei și totodată “una dintre cele mai profunde și mai recurente imagini a Celuilalt”². Dar în dezvoltarea temei noastre, perspectiva este “răsturnată”, “orientalul” călător român aflându-se față în față cu o alteritate care este tocmai Occidentul european. Pe de altă parte, Maria Todorova nuanțează conceptul de “oriental” al lui Said, prin conceptul “balcanicului”. Astfel, autoarea susține că “toate descrierile Balcanilor enunțau drept caracteristică principală statutul lor tranzitoriu. Occidentul și Orientul sunt prezentate de obicei ca entități incompatibile, antilumi, însă antilumi complete.[...] Balcanii, pe de altă parte, au evocat întotdeauna imaginea unui pod sau a unei răspântii”³. În cazul nostru, însă, “balcanicul” călător român nu are conștiința de sine a unei identități-“punte” între două entități distincte (Occident/Orient), ci mai degrabă conștiința uneia dintre cele două entități, fără percepția

²Edward W. Said, *Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient*, trad. de Ana Andreescu, Doina Lică, Editura Amarcord, Timișoara, 2001, pp.13-14

³Maria Todorova, *Balcanii și balcanismul*, trad. în lb. română de Mihaela Constantinescu și Sofia Oprescu, Humanitas, București, 2003

incompatibilității lor. Resimte fascinația față de cealaltă “parte”, dar deopotrivă apartenența profundă la propria sa “parte”, acel sentiment naționalist și patriotic specific epocii pașoptiste. De aceea, este în permanentă căutare a unui “pod” către progresul și modernitatea Occidentului, ori către farmecul său, iar acest pod nu este altul decât călătoria însăși, pe care călătorul o parcurge ca pendulare. De aici, și categoria exoticii, care caracterizează lumea “Celuilalt”, pentru călătorul român. “Celălalt” induce de obicei sentimentul fricii, al, anxietății, al tensiunii, al respingerii. “Celălalt” este monstruosul, supranaturalul, anormalul, fantasticul. Exoticul, în schimb, este o altă formă a “Celuilalt”, este alteritatea care atrage, care seduce implacabil, care cheamă la contopirea ideală într-o identitate nouă, mult visată. În ultimă instanță, în general la scriitorii secolului al XIX-lea, alteritatea Italiei se manifestă mai degrabă ca o formă a marginalului meridional european care pare să deschidă o trecere lină spre exotismul altor zone ale unei alterități mai misterioase și mai pasionate, precum Africa sau Orientul Apropiat.

Dacă specia literară a jurnalului de călătorie este una predilect – deși nu exclusiv – romantică, pe de altă parte exotismul este o temă specifică romantismului. Dar secolul romantic românesc se caracterizează tocmai prin eclectismul care face, printre altele, ca estetica romantică să coexiste cu cea a clasicismului. De acest specific nu este scutită nici literatura de călătorie. Amprenta romantică a acestor scrieri se manifestă de cele mai multe ori cu variațiuni, de la caz la caz, în funcție de aspectele spațiului italian luate în considerare și de modul de raportare la acestea a “eului” observator, a subiectului relator: autorul-călător. Pentru a da un singur exemplu, “pentru romantici – spune Mircea Anghelescu – călătoria este un prilej de regăsire, ei pleacă pentru a se reîntâlni cu amintirile lor, cu speranțele, cu ei înșiși și în genere călătoria lor e o continuă așteptare a unui eveniment care nu se mai produce sau se produce prea târziu [...] Romanticul călătorește pentru a reveni în trecut sau a transgresa în viitor; deși interesat mereu de istoria locurilor prin care trece, Filimon trăiește călătoria la timpul prezent, ca un clasic”⁴.

Printre pasionații scriitori și călători ai secolului al XIX-lea cărora literatura română le datorează, între altele, reprezentarea toposului spațiului italian, V. Alecsandri este cel mai proeminent scriitor al generației sale literare și totodată autorul care îmbină într-o sinteză paradoxală, apropiată de perfecțiune, conceptul romantic cu cel clasic.

⁴Mircea Anghelescu, *N. Filimon*, studiu introductiv la N. Filimon, *Opere*, vol. I, ediție îngrijită și studiu introductiv de Mircea Anghelescu, note și variante de George Baiculescu, Editura Minerva, Colecția Scriitori români, București, 1975, p.XXI

Poetul epocii prin excelență, este în același timp și rafinatul prozator, călătorul pasionat, autor al postumului [*Jurnal de călătorie în Italia*]⁵. Este probabil cea mai interesantă și atinsă de valoare estetică scriere memorialistică a secolului al XIX-lea și a romantismului românesc, cea care impune ferm tema exotismului italian în literatura română.

Este “jurnalul unei iubiri”⁶, cea dintre scriitor și Elena Negri, sora prietenului său, Costache Negri, cu care Alecsandri făcuse prima lui călătorie în Italia. În această a doua călătorie, tânărul Alecsandri își întâlnește de data aceasta iubita, pe Elena Negri. Pentru cei doi îndrăgostiți, pământul italian devine un loc de exil autoimpus și cadru idilic al relației lor. Își trăiesc propria aventură de dragoste într-un loc îndepărtat de tot ce le-ar putea-o amenința prin condiționările vieții publice. Fundalul acestei iubiri este o succesiune pitorească a orașelor europene, cu precădere cele italiene, care sugerează ritmul călătoriei, ca o romantică fugă de lume în căutarea salvării intimității. Momentele de răgaz, de popas prelungit, sunt cele care inspiră siguranță și sentiment protectiv relației dintre cei doi. Astfel, de exemplu, Veneția devine cadrul ideal romanțat al acestei povești de dragoste. Întreaga pasiune a îndrăgostitului se transferă în descrierea elementelor orașului, a momentelor zilei, în descoperirea poveștilor legate de locuri și de oamenii care le dau viață, totul ca pentru a legitima complicitatea orașului la păstrarea tainei celor doi tineri.

În ansamblul său, această scriere a lui Alecsandri este marcată de o eterogenitate stilistică. Este evidentă o fractură de stil între episodul venețian, pe de o parte, și tot restul *Jurnalului...*, pe de altă parte. Intrarea în Veneția echivalează cu o intrare într-un spațiu definit prin atemporalitate, ideal glisat în fantastic. Veneția lui Alecsandri este o lume a iubirii în suspensie eternă, în căutarea perfecțiunii paradisiace. Ieșirea din Veneția echivalează în schimb cu reintrarea în timpul curent, al scurgerii implacabile a vieții către finalul său, și în spațiul fragmentar al lumii reale, perceput ca succesiune de orașe, mici localități, câmpii, ape, drumuri. Veneția este un loc al zăbovirii, al odihnei și al contemplației universului, descris cu toate tonalitățile melancoliei și cu toate nuanțele visării romantice. Aici, doar unele intervenții autoironice sau cele câteva comentarii critice sub amprenta umorului tolerant la adresa oamenilor locului echilibrează oarecum romantismul evocării

⁵V. Alecsandri, [*Jurnalul de călătorie în Italia*] (text întocmit după manuscris, în limba franceză), în *Opere*, vol.IV: *Proză, Postume*, text ales și stabilit, note și variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Minerva (seria *Scriitori români*), București, 1974

⁶Acesta este de altfel și titlul mai recente ediții: V. Alecsandri, *Jurnalul unei iubiri: Vasile Alecsandri și Elena Negri (iunie 1846 – mai 1847)*, ed. îngrijită de Valentina Pituț, prefață de Paul Cornea, Muzeul Literaturii Române, București, 1998

prin jovialitatea clasică a scriitorului. Aceasta din urmă nu contrastează cu tonul general romantic ci, dimpotrivă, însuflă întregului sensul vitalității, al bucuriei de a trăi și de a iubi veșnic.

În antiteza spațiului venețian, odată cu părăsirea lagunei, întoarcerea la realitate se desfășoară în ritmul fugii. Succesiunea interminabilă de distanțe parcurse pe întregul continent și de popasuri mai lungi sau mai scurte prin orașele Europei are semnificația unei fugi de moarte care, paradoxal, se sfârșește tocmai în moarte, prin stingerea femeii iubite. În această parte a *Jurnalului...*, contemplativul romantic lasă locul observatorului critic, tonul analitic este mai degrabă cel al unui raționalism de spirit clasic, umorul tolerant devine sarcastic iar autoironia fină lasă locul ironiei acide, mai ales în observațiile referitoare la funcționarii statului austriac ori german și la bunul mers al instituțiilor acestora.

Întorcându-ne la Veneția lui Alecsandri, pentru a-i atribui acesteia caracteristica exoticii, ar trebui să definim într-o anumită profunzime conceptul de “exotic”. Acesta este asociat în primul rând cu sensul de “îndepărtat”, “neobișnuit”, “ciudat”. Dar exoticii nu-l percepem la scriitorul-călător atunci când evocă orașe europene chiar mai îndepărtate de pământul țării sale. Gratz, Viena spre care se îndreaptă Ninița, Salzburg în care poposește autorul însuși, München, Augsburg, Stuttgart, Baden, Paris, Marsilia, Genova, Livorno, Pisa, Napoli, Palermo și în fine Constantinopole nu sunt decât puncte unite prin parcursuri pe o hartă întortocheată a lumii reale. În schimb, Veneția – în ciuda faptului că autorul o asociază, aparent paradoxal, cu noțiunea de “acasă” – se află la distanța absolută, a unei alte lumi: “cetatea feerică” a împlinirii existențiale prin iubire, leagănul perfect al intimității unui cuplu în căutarea unei noi vieți, ea este în ultimă instanță echivalentul Paradisului recâștigat. Atributelor amintite, de “îndepărtat”, “neobișnuit”, “ciudat”, li se adaugă cel de “dorit”, “visat”. Componenta atracției, a seducției, a vrăjii este indispensabilă înțelegerii exotismului venețian la călătorul îndrăgostit.

Sentimentul iubirii împlinite îl transformă pe autorul însemnărilor din *Jurnal...* într-un observator profund subiectiv, conjunctural romantic al lumii în care se izolează alături de iubita sa. Atenția lui se îndreaptă către detaliul citadin, prevalent pitoresc și cultural, pe care îl notează cu minuție descriptivă, în realizarea fundalului feeric al idilicei sale povești de dragoste. În ziua regăsirii celor doi îndrăgostiți în Veneția, Alecsandri notează:

“*Veneția, 8 sept., la Italia.* În sfârșit, sîntem în Veneția, în această cetate feerică, spre care ne-am îndreptat N. și cu mine pe drumuri atît de deosebite, dar *nu sîntem încă la noi acasă.*”⁷

Călătorind separat, din lumea reală, cei doi se reîntîlnesc în lumea ideală a iubirii lor. Aici, par să dea uitării condiția instabilă a călătorului, mereu în mișcare, și să-și întemeieze un cămin nou, stabil, al cuplului. Încă din timpul primelor preumblări prin oraș, în căutarea unei locuințe, cadrul începe să prindă consistență: apar, pe rînd, “cîntărețul și barcarola sa”, “prima plimbare în gondolă pe canalul Giudecca, la asfințitul soarelui”, cu “senzații de nedescris, pricinuite de ușoara legănare a gondolei și de sentimentul singurătății noastre în doi”. Astfel, cu senzația “fericirii adevărate” trăită “în tăcere”, cei doi continuă să-și descopere noul univers: Canal Grande și Piazzetta San Marco sunt alte repere care îi conduc pe tineri spre locul pe care îl vor numi “acasă”: apartamentul de trei camere cu salon pe Canal Grande, situat în palatul Benzon:

“...în aceeași zi ne mutăm amîndoi acolo. În sfîrșit, sîntem *la noi acasă și la Veneția!*”⁸

În general, oamenii locului fac parte din fundal, adăugînd prin pitorescul lor elementul dinamic, vital al spațiului exotic. Venețienii sunt observați uneori cu prefăcută indiferență. Scriitorul Alecsandri este un lucid observator al detaliului semnificativ, chiar și atunci când face însemnările private din *Jurnalul...* său:

“Nici n-am băga de seamă existența tuturor celor care ne înconjoară dacă din cînd în cînd vreun nefericit de trecător nu ar călca pe rochia lui N...”⁹

Pornind însă de la această observație neutră, Alecsandri cel cunoscător al înaltei societăți își continuă fraza cu un comentariu jovial de natură mondenă (“...căci pe aici rochiile lungi, ca și tot ceea ce este elegant în materie de găteală, sînt necunoscute...”), pentru a o conduce mai departe într-o ironie fin superioară și tolerantă la adresa moravurilor localnicilor (“...ba mai mult încă, venețienii nu se uită

⁷V. Alecsandri, *Jurnalul de călătorie în Italia*, ediție întocmită după manuscris, în *V. Alecsandri – Scrisori, însemnări*, ediție îngrijită, note și indici, traducere de Marta Anineanu, seria *Studii și documente*, Editura pentru literatură, București, 1964, p.208

⁸ Ibid., p.209

⁹ Ibid., p.212

niciodată unde calcă...”), întregită printr-o concluzie politică de un comic cu accente sarcastice, anticipând tonul *Jurnalului...* din episoadele călătoriei în imperiul austro-ungar (“...ceea ce ar explica îndeajuns pentru ce au căzut într-un butoi cu bere chezaro-crăiesc.”)¹⁰.

În alte cazuri, aversiunea față de anumite personaje, născută din natura relației pe care autorul și N. o stabilesc cu acestea (precum în cazul D-lui Padron, care le încarcă nota de plată pentru apartament precum un “tâlhar”, ori al D-lui Felice Schiavoni, portretistul lipsit de talent care le realizează chipul într-o manieră de nerecunoscut) se transformă în episoade al căror comic savuros echilibrează tonul general romantic.

În sfârșit, un personaj precum gondolierul Antonio (“un tânăr frumos de 21 de ani, cu părul roșcat, foarte bine făcut și cu o fire blândă”) este cel mai definit conturat între figurile localnicilor, el fiind (alături de Annunziata, camerista) complice al poveștii secrete de iubire dintre cei doi tineri. Antonio este legătura lor cu fundalul venetian și, în același timp, ghid pitoresc întregind exoticul acestei lumi ideale. Aparent neașteptat de cultivat pentru condiția sa simplă, de fapt Antonio este asemeni locului feeric pe care îl (re)prezintă: personaj misterios, idealizat estetic, cu o latură spirituală profund înclinată către poezie, implicit către visare, dar și către cultura înaltă a umanității:

“În timpul plimbărilor noastre ne spune numele palatelor din Veneția și istoria familiilor care le-au locuit, iar în orele sale libere citește din poezii italieni. Îi place mult Alfieri și mi-a și vorbit cu o înflăcărare bine simțită despre tragedia acestuia, *Sauil*. Venind de la un simplu gondolier, aceasta pare uimitor, dar la Veneția gondolierii sînt mai cultivați decât majoritatea membrilor savantei noastre Academii!”¹¹

După ce îl descrie pe gondolier ca pe un personaj excepțional romantic, Alecsandri cade din nou în ispita spiritului clasic. El folosește caracterizarea lui Antonio drept pretext pentru o asociere surprinzătoare cu academicienii conaționali, care pare să aibă mai degrabă legătură cu gustul jovialității subtil ironice pînă la notele mușcătoare ale sarcasmului, decât cu realitatea.

Plimbările celor doi îndrăgostiți sunt redată asemeni unei enumerări de obiective turistice. Evocarea acestora duc de fapt la generarea fundalului romantic iar narațiunea glisează subtil în descriere, îmbogățită prin detaliul cultural-artistic sau prin aluzia politică și istorică:

¹⁰ Ibid., p.212

¹¹ Ibid, p.213

“Pe la ora patru ne întoarcem, după ce am făcut o vizită la Rialto, și ne instalăm în micul balcon cu vederea pe Canal Grande. La stînga, în fund, admirăm minunatul palat Foscari, a cărui fațadă seamănă cu o dantelă. În fața noastră, palatul Tiepolo, la dreapta, palatele Grimani (astăzi degenerate în poștă austriacă), Manini, al cărui nume răscolește amintiri atît de dureroase aceluia care iubesc Veneția, și, în fund, la dreapta, Ponte Rialto, a cărei boltă măreață se aruncă cu atîta îndrăzneală de pe un mal pe altul;...”¹²

De la redarea minuțios obiectivă în gust clasic a elementelor fixe ale orașului, descrierea capătă tonalitățile melancolic-pitorești ale spiritului romantic pe măsură ce scriitorul introduce detaliile dinamice în peisaj:

“...apoi, sub picioarele noastre, o mulțime de gondole, care lunecă repede pe suprafața canalului, se ocolesc ca niște rîndunele în zborul lor și se pierd în canalele lateralnice. Un tablou în mișcare, luminat de ultimele raze ale soarelui și însuflețit de cîntecele gondolierilor, sau de strigătele de *siastarli*, *caprami*, *iasé*, *remo*, *riva*, pe care le scot trecînd dintr-un canal într-altul...”¹³

Părăsirea Veneției de către cuplul de îndrăgostiți este marcată, asemeni sosirii în lagună, ciclic, printr-o plimbare în gondolă pe canalul Giudecca. Această despărțire, în lacrimi, cu sentimentul unei pierderi ireparabile (“N. plînge. [...] Tăcerea noastră nu este întreruptă decât de aceste cuvinte ale lui N.: *Părăsesc Veneția cu părere de rău, căci aici mi-ai dat mai multă fericire decît am putut visa vreodată*”) este redată în spirit romantic, cu o încărcătură dramatică mai intensă decît cea a finalului *Jurnalului...*, în care Alecsandri menționează lapidar moartea Elenei Negri, cu oroarea clasicului față de sentimentul tragic.

Afirmația lui G. Călinescu, din *Istoria literaturii române...*, conform căreia “poate că cea mai durabilă parte a operei lui Alecsandri este aceea în proză”¹⁴, atrage atenția în continuare prin nuanțarea asupra tipului de prozator pe care îl reprezintă scriitorul nostru: la acesta, susține Călinescu, “înlesnirea orientală de povestitor” prevalează asupra “invenției”, de aceea “în substanță toate narațiunile sale sunt

¹² Ibid, p.212

¹³ Ibid, pp.212-213

¹⁴ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941; ed. cit.: ed. a II-a, revăzută și adăugită, îngrijită de Al. Piru, Minerva, București, 1986, p.317

jurnale de călătorie”.¹⁵ Astfel, se ajunge la concluzia că *Buchetiera de la Florența*, nuvela de debut a lui Alecsandri (scrisă sub semnul romantismului și inspirată din întâmplări autentice trăite de scriitor alături de prietenul C. Negri, în cursul primei sale călătorii în Italia) își regăsește valoarea estetică în faptul că autorul “a îngroșat cu pensula liniile tenebrosului italian, lăsându-ne câteva grațioase gravuri de epocă”¹⁶. G. Călinescu exemplifică aici cu descrierea interiorului catedralei S. Maria del Fiore.

În cercetarea noastră, nu ne propunem numai abordarea scrierilor de călătorie. Ne vom îndrepta analiza și către operele beletristice propriu-zise ale epocii, în care putem regăsi integrată tema noastră, valorificată într-o multitudine de specii ale literaturii române din sec. al XIX-lea. Astfel de opere aparțin în mare parte scriitorilor-călători, ele fiind rodul contactului direct al autorului cu spațiul italian, declanșator de inspirație artistică. Enumerăm aici, pe lângă nuvela lui V. Alecsandri, *Suvenire din Italia. Buchetiera de la Florența*, numai câteva titluri precum: lirica petrarchizantă a lui Gheorghe Asachi din *Leucaida lui Alviro Corintio-Dacico*, nuvelele *Mateo Cipriani*, *Orașul Bergamo* ori *Ascanio și Eleonora*, ale lui Nicolae Filimon, proza *Sările venețiane* a lui Costache Negri și altele.

Continuitatea temei “italiene” în literatura noastră, dincolo de pragul dintre secole, este asigurată de alți autori-călători fascinați de Italia înrudită nouă prin latinitate și totodată etern seducătoare în alteritatea ei occidentală. O astfel de personalitate este Duiliu Zamfirescu, unul dintre acei autori români pe care îi regăsim intens în spațiul Italiei, pe un plan elevat social, estetic și cultural. Corespondența lui (cu Titu Maiorescu și nu numai) ne lasă o imagine de calitate superioară a celor două “lumi”, “noi” și “celălalt”, în toate formele sale spirituale. Cu Duiliu Zamfirescu, vom încerca să urmărim direcția pe care tinde să o urmeze tema Italiei în spațiul spiritual românesc, la ieșirea dintr-un secol, în drumul său către un veac nou.

Nume semnificative în urmărirea acestei direcții noi sunt și cele ale lui Claudiu Isopescu sau George Coșbuc, a cărui prietenie cu profesorul italian Ramiro Ortiz a rămas faimoasă. Ortiz este cel care, în 1909, întemeiază catedra de italianistică în cadrul Facultății de Litere și Filosofie a Universității București. El avea să fie mentor academicianului Alexandru Marcu sau lui G. Călinescu, cel din urmă fiind influențat și de gândirea criticilor italieni Francesco De Sanctis și Benedetto Croce. Aceasta este “puntea” pe care alteritatea italiană o întinde înspre spațiul românesc. De aici înainte, relația dintre cele două entități, română și

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

italiană, se construiește încet dar sigur pe bazele apropierei prin profesionalismul filologic iar rigoarea cercetării științifice, de orice natură, ia locul fascinației și visării romantice: asupra seducției exotismului italian pare să se aștearnă definitiv marca trecutului.

BIBLIOGRAFIE

I. Corpus de texte

V. ALECSANDRI, *Jurnalul de călătorie în Italia*, ediție întocmită după manuscris, în *V. Alecsandri – Scrisori, însemnări*, ediție îngrijită, note și indici, traducere de Marta Anineanu, seria *Studii și documente*, Editura pentru literatură, București, 1964

V. ALECSANDRI, *Suvenire din Italia. Buchetiera de la Florența, [Jurnalul de călătorie în Italia]* (text întocmit după manuscris, în limba franceză), în *Opere*, vol.IV: *Proză, Postume*, text ales și stabilit, note și variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Minerva (seria *Scriitori români*), București, 1974

II. Studii critice și teorie literară

1. Mircea ANGHELESCU, *Doruri și amoruri la mijlocul secolului trecut*, în *Cămașa lui Nessus*, Editura Cartea Românească, București, 2000
2. Mircea ANGHELESCU, *N. Filimon*, studiu introductiv la N. Filimon, *Opere*, vol. I, ediție îngrijită și studiu introductiv de Mircea Anghelescu, note și variante de George Baiculescu, Editura Minerva, Colecția Scriitori români, București, 1975
3. G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941; ed. a II-a, revăzută și adăugită, îngrijită de Al. Piru, Minerva, București, 1986
4. C. CIUCHINDEL (ediție îngrijită, prefață și bibliografie de), *Studii și articole despre opera lui Vasile Alecsandri*, Albatros, București, 1980
5. Paul CORNEA, *Prefață la volumul Jurnalul unei iubiri: Vasile*
6. *Alecsandri și Elena Negri (iunie 1846 – mai 1847)*, ed. îngrijită de
7. Valentina Pituț, Muzeul Literaturii Române, București, 1998
8. Doina CURTICĂPEANU, *Vasile Alecsandri prozator (Profilul memorialistului)*, Minerva, București, 1977
9. Pompiliu ELIADE, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, trad. din limba franceză de Aurelia

- Dumitrașcu, ed. a III-a integrală și revăzută, Institutul Cultural Român, București, 2006
10. Mircea GHITULESCU, *Alecsandri și dublul său*, Albatros, București, 1980
 11. E. LOVINESCU, *Titu Maiorescu și contemporanii lui. V. Alecsandri, M. Eminescu, A.D. Xenopol*, Editura Casa Școalelor, 1943
 12. Nicolae MANOLESCU, *Istoria critică a literaturii române*, ed. completă, Paralela45, Pitești, 2008
 13. NEGOIȚESCU, *Istoria literaturii române*, vol.I (1800-1945), ed.
 14. aII-a, Dacia, Cluj-Napoca, 2002
 15. G. C. NICOLESCU, *Viața lui V. Alecsandri*, ediția a II-a revăzută (ed. I, 1962), Editura pentru literatură, București, 1965
 16. Al. PIRU, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, București, Minerva, 1978
 17. Al. PIRU, *Surâzătorul Alecsandri*, Minerva, București, 1991
 18. Edward W. SAID, *Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient*, trad. de Ana Andreescu, Doina Lică, Editura Amarcord, Timișoara, 2001
 19. Maria TODOROVA, *Balcanii și balcanismul*, trad. în lb. română de Mihaela Constantinescu și Sofia Oprescu, Humanitas, București, 2000 (și ediția revăzută și amplificată de autoare, *Imagining the Balkans*, 2009, trad.lb.fr.2011)
 20. Tudor VIANU, *Călătorii romantici: Gr. Alexandrescu și V. Alecsandri*, în vol. *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, București, 1941; *Opere*, vol. V, Minerva, 1975